

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

12(21)

2012

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

**RELIGIJOS ETNOLOGIJA
IR LIAUDIŠKASIS PAMALDUMAS**

Sudarytojas JONAS MARDOSA

**ETHNOLOGY OF RELIGION
AND FOLK RELIGIOSITY**

Edited by JONAS MARDOSA

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKCINĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Vytis Čiubrinskas)</i>	5
<i>Foreword (Vytis Čiubrinskas)</i>	7

Straipsniai / Articles

Religijos etnologija ir liaudiškasis pamaldumas / Ethnology of Religion and Folk Religiosity

Jonas Mardosa

Įvadas į religijos etnologiją, liaudies religiją ir liaudiškąjį pamaldumą: paradigmų ir tyrimo turinio klausimai	9
Introduction to the Ethnology of Religion, Folk Religion and Folk Piety: Paradigms and Research Content. Summary	27

Halina Bondarenko

Šiuolaikinė ukrainiečių liaudiškojo religingumo transformacija	31
Modern Transformation of Ukrainian Folk Religiosity. Summary	48

Skaidrė Urbonienė

Kryždirbystė išeivijoje: religingumo ir/ar lietuviškumo manifestacija	51
Cross Crafting in Emigration: Manifestation of Religiosity and / or Lithuanian Identity. Summary	72

Jonas Mardosa

Verbos sakralumas ir kasdieniškumas: lytiškumo dimensija	75
Sacred and Profane Aspects of Palm Sunday <i>Verba</i> : the Dimension of Gender. Summary	101

Rimantas Sliužinskas

Mirties kaip miego samprata Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų tradicijoje	105
The Understanding of Death as Sleeping in the Evangelic Lutheran Tradition of Klaipėda Region. Summary	120

Aušra Kairaitytė

Bibliinių ir hagiografinių siužetų plėtotė tradiciniame lietuvių folklore	123
The Development of Biblical and Hagiographic Plots in Traditional Lithuanian Folklore. Summary	142

Liudmila A. Tulceva

Sakralusis supimosi universumas rusų agrariniame kalendoriuje	145
The Sacral Universe of the <i>Kachalnoe</i> Day (before St Peter's Fast) in the Russian Agrarian Calendar. Summary	163

Kiti straipsniai / Other articles*Darius Daukšas*

- Lietuvos lenkai: etninio ir pilietinio identiteto konstravimas *ribinėse zonose* 167
Lithuanian Poles: Constructing Ethnic and National Identity in Border Areas.
 Summary 192

Diskusijos / Discussions*Irma Šidiškiene*

- Antroponimų ir toponimų topografija etnografiniuose tekstuose:
 metodologinis požiūris 195
 Topography of Anthroponyms and Toponyms in Ethnographic Texts:
 Methodological Approach. Summary 213

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Pertti J. Anttonen. Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-
 State in Folklore Scholarship (*Lina Būgienė*) 215
 Teodoras Lepneris. Prūsų lietuvis. V. Gerulaitienė (pareng.) (*Žilvytis Šaknys*) 221
 Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose.
 V. Čiubrinskas (sud.) (*Vida Savoniakaitė*) 224
 Rasa Čepaitienė. Paveldosauga globaliajame pasaulyje (*Vytautas Tumėnas*) 228

Konferencijos / Conferences

- 23-ioji AABS konferencija „Globalioji Baltija: ateinantys dvidešimt metų“
 (*Auksulė Čepaitienė, Ieva Kripienė*) 238
 12-oji EASA konferencija Paryžiuje (*Vida Savoniakaitė, Vytis Čiubrinskas*) 243

Sukaktys / Anniversaries

- Venantui Mačiekui – 75-eri (*Gražina Kadžytė*) 249

Įvadas į religijos etnologiją, liaudies religiją ir liaudiškąjį pamaldumą: paradigmu ir tyrimo turinio klausimai

Jonas Mardosa

Straipsnis skirtas religijos etnologijos krypties apibrėžimui ir realios tyrimų raiškos klausimams nagrinėti. Religijos etnologijoje gvildenamos liaudies religijos bei liaudiškojo pamaldumo problemos Lietuvos etnologijoje neturi aiškaus apibrėžimo, dėl to kyla nemažai sąvokų apibūdinimo interpretacijų. Panaši padėtis yra ir europiniame etnologijos kontekste, tačiau valstybėse, turinčiose gilesnes etnologijos mokslo raidos šaknis, religijos etnologija kaip mokslinė kryptis yra institucionalizuota arba bent jau turi aiškias tyrimų gaires. Todėl straipsnyje bandoma nustatyti religijos etnologijos krypties apibrėžimą ir realias tyrimų raiškos formas bei turinį, aptarti liaudies religijos kaip objekto ir liaudiškojo pamaldumo kaip tyrimų paradigmos problemas religijos etnologijoje. Keliami klausimai, kaip ir kokiomis formomis bei turiniu skleidėsi moksliniai liaudies religijos ir liaudiškojo pamaldumo tyrimai Lietuvoje. Siekiama aptarti religijos etnologijos, liaudies religijos bei liaudiškojo pamaldumo sąvokų sampratą Lietuvoje ir jų sąsajas su platesniu etnologiniu kontekstu.

Dr. Jonas Mardosa, Lietuvos edukologijos universitetas, Istorijos fakultetas, Baltų proistorės katedra, Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, el. paštas: j.mardosa@mail.com

Religijos etnologija, liaudies religija ir liaudiškasis pamaldumas – sąvokos, kurios dažniau ar rečiau sutinkamos etnologų darbuose. Kas tai – ar tai atskiros mokslinės paradigmos, ar skirtingos to paties medžio šakos? Tokie klausimai neatsitiktiniai, nes sąvokų neapibrėžtumas sudaro sąlygas skirtingai jas interpretuoti. Ne visuomet aiški religijos etnologijos krypties paradigma ir turinys europiniame kontekste, juo labiau sudėtingas ir nevienareikšmis Lietuvos etnologijos santykis su religine tematika. Tiesa, sovietmečiu konkreti ir reali religijos būklė nebuvo mokslinių tyrimų objektas, nes vyravo ateistinis religijos vertinimas. Tokiame ideologiniame fone lietuvių liaudies kultūra bandyta aiškinti kaip perdėm prieštaraujantis katalikybės kanonams fenomenas ir tik kartais būdavo pripažįstamas tariamas katalikiško kulto ir liaudies papročių sinkretizmas (Aničas 1987: 8).

Tačiau religijos ir tradicinės kultūros persipynimas bei šių klausimų būklė netgi šiuolaikinėje visuomenėje yra aktuali mokslui ir Bažnyčiai tema. Religinių tiesų liaudiškos interpretacijos ir Bažnyčios santykiai su jomis kelia problemų ne tik tikintiesiems, bet ir teologams. Pastariesiems svarbu nustatyti Evangelijos inkultūracijos etninėse kultūrose vertinimo kriterijus ir esmę bei apibrėžti šių dviejų fenomenų simbiozės galimybes, taip pat konkretinti krikščionybei priimtinių visuomenėje funkcionuojančių vertybių selektyvumo principus (plačiau: Boruta 1997: 15–23). Neatsitiktinai etnologams svarbiu dokumentu tampa Vatikano bandymai išdėstyti savo poziciją ir apibrėžti liaudies religingumo bei liaudiškojo pamaldumo turinį ir Bažnyčios požiūrį šiuo klausimu.

Akivaizdu, kad tokia tematika susiduriantiems etnologams iškyla mokslinių ir praktinių problemų. Todėl straipsnio *objektu* pasirenku religijos etnologijos krypties apibrėžimo ir realios tyrimų raiškos klausimus. Straipsnyje keliamiems *uždaviniams* priskirtini liaudies religijos kaip objekto ir liaudiškojo pamaldumo kaip tyrimų paradigmos aptarimas bei bandymas nustatyti, kaip ir kokiomis formomis bei turiniu skleidėsi moksliniai liaudies religijos ir liaudiškojo pamaldumo tyrimai. Pabandysiu kiekvienu konkrečiu atveju aptarti minėtų sąvokų sampratą ir konkrečias turinio raiškos formas Lietuvoje bei jų sąsajas su platesniu etnologiniu kontekstu.

Lietuvos etnologija mokslinės disciplinos požymių įgavo tik XX a. ketvirtajame dešimtmetyje (Čiubrinskas 2001: 100–110). Nors pradžia yra diskusijų objektas, tačiau viena aišku, kad religijos ir liaudies kultūros santykio tyrimus Lietuvoje tektų nukelti į laikotarpį po Pirmojo pasaulinio karo. Tačiau atidesnis žvilgsnis į to laikotarpio etnologijos būklę liudija, jog platesnių panašaus pobūdžio darbų nebūta, pagaliau netgi lauko tyrimų buvo užmanymo stadija. Pirmiausia tokių tyrimų poreikis nekilo dėl bendros mokslo padėties, pagaliau jie nebuvo labai aktualūs, nes visuomenė buvo religinga ir su religija susiję papročiai bei šventės buvo vertinami iš šių pozicijų. Tiesa, 1925 m. išleistos P. Būtėno sudarytos programos septinto skyriaus dalyje „Senovės dievai ir prietarai“ į papročių fiksavimą žvelgiama taip pat ir per krikščioniškųjų švenčių kalendorių, siūloma rinkti antkapinių paminklų užrašus (Būtėnas 1925: 111–135, 171–174). Tačiau nors vėlesnių programų ir medžiagos rinkimo vadovų tematikoje rado vietos kalendorinių švenčių papročiai (Mardosa 2002: 18–19), pirmas išsamesnis religijos etnologijai priskirtinas straipsnis, kuriame buvo kupiškėnų religingumo ir laukų šventinimo aprašymas, atliktas A. Kriauzos. Straipsnis buvo įteiktas neišėjusiam iš spaudos „Gimtojo krašto“ 1944 m. numeriui ir buvo paskelbtas tik atkūrus nepriklausomybę (Kriauzas 1996: 12–14). Kitas darbas, kuriame bendrais bruožais apžvelgti prieškarinio metu gyvavę tradiciniai tikibiniai papročiai, buvo 1946 m. JAV išleista kunigo K. Gečio knyga (Gečas 1946: 192–207).

Arčiausiai religijos kasdienybėje tematikos sovietmečiu buvo etnografai, rinkdami lauko medžiagą, tačiau tokia veikla jiems nebuvo pasiekama dėl ateistinio religijos vertinimo bei siekio neigti jos įtaką visuomenės gyvenimui. „Antiliaudinis ir reakcingas“ Katalikų bažnyčios ir religijos vaidmuo visuomenėje bei istorijoje kaip esminio naujos komunistinės visuomenės ir jos narių pasaulėžiūros formavimo stabdys (Šepetys 1983: 2) – traktuotė, kuri atskleidžia vyravusią valdžios požiūrį į religiją ir religinius papročius sovietmečiu. Nors, kaip teisingai pabrėžia V. Čiubrinskas, sovietmečiu ir vėlesniais laikais egzistavo nuostatos kaupti lauko tyrimų medžiagą. Šio imperatyvo dominavimas etnologijoje skatino „rinkti visa, kas sena“, kas pritapo prie to meto vyraujančių evoliucionistinių požiūrių, leidusių ieškoti praeities liekanų dabartyje (Čiubrinskas 2011: 54–55). Tačiau minėta religijos traktuotė lėmė, kad sovietmečiu etnografinių lauko duomenų rinkimas buvo selektyvus, orientuotas į tas temas ir tematiką, kurios atitiko partijos ideologines nuostatas. Tiesa, buvo ir kitas svarbus momentas. Tai archyvuose esančių šaltinių skurdumas, todėl bet koks medžiagos kaupimas buvo prasmingas ir pateisintinas sparčiai nykstančios ir naikinamos tradicinės kultūros akivaizdoje. Mūsų temos požiūriu svarbiau tai, kad religinės tematikos medžiaga sovietinėje etnografijoje apskritai būdavo apeinama arba, pvz., kalendorinių švenčių paprotinį apvalkalą siekta atskirti nuo religinio branduolio, nors realybėje abi šios pusės tradicinėje XX a. pirmųjų dešimtmečių kultūroje funkcionavo kaip integrali visuomenės dvasinio gyvenimo forma (Mardosa 2001: 138–139). Tokios ideologinės situacijos fone ne tik nebuvo kaupiama medžiaga, bet etnografai, akcentuodami liaudiškąją pusę, apeidavo krikščioniškąjį švenčių aspekto tyrimą (1989 m. J. Kudirka siūlė jas vadinti bažnytinėmis (Kudirka 1991a: 15), nekalbant apie vien religinių klausimų liaudies kultūroje nagrinėjimą.

Pateikta medžiaga liudija, kad apie religijos etnologijos ir liaudiškojo pamaldumo tyrimus galima kalbėti tik pradėdant paskutiniu XX a. dešimtmečiu, po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje (Mardosa 2004: 159). Tiesa, pirmos monografijos, skirtos kalendoriniams papročiams, buvo paskelbtos JAV J. Balio (Balys 1978), kuris juos nagrinėjo daugiau folkloriniu požiūriu, ir Lietuvoje P. Dundulienės (Dundulienė 1979), sovietmečiu turėjusios atsargiai atskleisti religinių švenčių aspektus. Todėl nuoseklesni bandymai į kalendorines šventes ir jų metinę seką žvelgti per krikščioniškąją jų esmę buvo atlikti S. Gutauto (Gutautas 1991), J. Kudirkos (Kudirka 1991b; Kudirka 1992; Kudirka 1993 ir kt.) ir A. Vyšniauskaitės (Vyšniauskaitė 1993). Įvairių kaimo religinio gyvenimo aspektų nagrinėjimas suaktyvėjo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje, kai atliekant apklausas buvo pradėta kaupti medžiaga apie įvairias žmonių santykio su religija puses. Paskelbti ir pirmieji straipsniai, skirti XX a. pirmos pusės religinio gyvenimo ir šeimos papročių klausimams (Paukštytė 1999: 173–178; Mardosa 1999: 138–148), kuriuose derinami religiniai ir liaudiški papročiai. Lietuvoje etnologai

turi ir platesnio pobūdžio tyrimų. Liaudies pamaldumą ir įvairias religingumo formas, liturginių ir liaudies religinių veiksnių ir papročių simbiozę nuosekliai nagrinėja A. Motuzas. Pažymėtina jo katalikų liaudies pamaldumo praktikoms Lietuvoje skirta monografija (Motuzas 2005), kitos tematiniu požiūriu artimos knygos ir daugelis autoriaus straipsnių. Kiti autoriai yra paskelbę šaltinių ir jų apibendrinimų (Marcinkevičienė 2000: 9–26; Marcinkevičienė ir kt. 2006: 4–337 ir kt.). Nemažai liaudies religijos ir pamaldumo klausimų atskleidžiama disertacijose (Urbonienė 2009; Kairaitytė 2011), kurios, kaip ir šių autorių straipsniai, svariai prisidėjo prie religijos tyrimų Lietuvos etnologijoje plėtotės. Išskirtinę vietą religijos etnologinių tyrimų kontekste užima D. Svidinskaitės, atskleidusios įvairių sakramentalijų vartojimą, religinių ir liaudiškų požiūrių sankirtą ir kitus klausimus, straipsniai (Svidinskaitė 1999: 537–566; Svidinskaitė 2000: 347–364; Svidinskaitė 2001: 191–223 ir kt.). XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje paskelbtus kitų etnologų ir kraštotyrininkų straipsnius religine tematika jau esame aptarę (Mardosa 2004: 159–174; Mardosa 2009: 26–34). Tuo tarpu šio straipsnio autorius savo tyrimus religijos etnologijos srityje yra apibendrinęs įvairios apimties straipsniuose, skelbtuose Lietuvos ir užsienio mokslinėje spaudoje bei mokslinėje monografijoje (Mardosa 2010a: 13–19). Taip pat galima teigti, kad religijos etnologijai iš dalies atstovauja ir 2012 m. pradėtas Lietuvos mokslo tarybos remiamas projektas „Šiuolaikinės vilniečių šventės šeimoje“, vykdomas Lietuvos istorijos instituto ir Lietuvos edukologijos universiteto etnologų. Dalis temų tyrime siekia atskleisti miestiečių kalendorinių, t. y. religinių, švenčių šeimoje šventimo formą ir turinį. Tačiau tenka konstatuoti, kad, nepaisant solidaus įdirbio, religijos etnologija Lietuvoje neįgavo atskiros mokslo krypties statuso, pastebima aiškesnių krypties orientyrų ir tyrimų paradigmos apibrėžimo stoka. Šiuo straipsniu ir siekiama pabandyti šiuos klausimus konkretizuoti.

Religijos etnologija

Anot G. Barnos apibūdinimo, religijos etnologija, turinti semantiškai artimus pavadinimus įvairiose kalbose, apima liaudies religiją, kuri papildo dogmatines religijos praktikas, todėl nagrinėja kasdieninės religijos praktikas, ir apskritai etnologinė/antropologinė prieiga atskleidžia religinį gyvenimą (Barna 2004a: 7). Religijos etnologijos kryptis susiformavo Vokietijoje XIX a. pabaigoje, o jos šaknys – mitologijos ir liaudies tikėjimų tyrimuose (Barna 2004b: 132). Daugelio Europos tautų etnologai, nagrinėję religijos etnologijos kryptis ir būklę, pažymi definicijų, paradigmių įvairovę, nors daugelyje Europos kraštų jos pradžia siejama su XIX a. pabaiga (Barna 2004c). Taigi, religijos etnologija kaip mokslinė disciplina pasižymi ilga istorija ir plačia termino traktuotės palete. Apibrėžimai kinta laike priklausomai nuo mokslininkų ir mokyklų. Kita vertus, religijos etnologi-

joje, kaip ir etnologijoje apskritai, esanti kryptių, paradigmu ir požiūrių įvairovė turi ir bendrąjį vardiklį – tai europietiška etnologijai būdingos kultūros (ypač tradicinės) ir kasdienybės studijos regioniniu ar atskiros šalies mastu (Čiubrinskas 2007: 218), todėl religijos klausimai įsikomponuoja į šių tyrimų kontekstą.

Kad religijos etnologija nėra siauro mokslinio intereso mokslininkų veiklos sritis, rodo tas faktas, kad 1964 m. įkurtos Tarptautinės etnologijos ir folkloro sąjungos (SIEF) struktūroje viena iš aštuonių darbo grupių yra Religijos etnologijos (dabartinis prezidentas dr. Peteris Janas Margry, Nyderlandai. Žr.: *SIEF...* 2012). Grupė gana aktyvi. Be veiklos rezultatų prezentavimo SIEF kongresų metu, nuolat rengiamos teminės konferencijos, kurių veikloje tenka atstovauti lietuvių liaudies religijos tyrimams (Mardosa 2003: 188; Mardosa 2007; Fikfak, Barna 2007). Paskutinė, 10-oji darbo grupės konferencija „Dvasingumas ir dvasiniai judėjimai Vengrijoje ir Rytų bei Vidurio Europoje“, vyko Segede (Vengrija) 2012 m. spalio 10–12 dienomis. Kaip matyti iš pavadinimo, ir reali konferencijos programos problematika nukreipta į religinių praktikų ir sakralumo bei dvasinių/religinių judėjimų, kurie kaip sociokultūrinis reiškinys yra ir kompleksinių tyrimų objektas, nagrinėjimą. Taigi, religijos etnologijos laukas gali būti gana platus, jungti tarpdisciplininius tyrimus, tačiau tokia diskurse religija visuomet privalo būti kultūrinio ir socialinio gyvenimo esmės rodiklis, bet ne to gyvenimo vienas iš komponentų.

Tačiau tai, kad etnologiniai tyrimai susiję su etnine žmonių bendrija, daro juos ir priklausomus nuo tautos ar valstybės istorinės raidos ypatybių, ideologinių ir politinių įtakų. Neatsitiktinai G. Barna religijos etnologijos būklei Europoje skirtos knygos įvade pažymi, kad tyrimų epistemologinė bazė ir tyrimų subjekto kryptys, religinio fenomeno tyrimo metodai gali skirtis skirtingose šalyse (Barna 2004a: 7). Knygoje pateikiami penkiolikos Europos valstybių etnologų straipsniai atskleidžia ne tik skirtingus religijos etnologijos tyrimų diskursus, bet ir jų metodinius bei metodologinius skirtumus kiekvienos šalies etnologijos moksle. Teminė įvairovė liudija apie tyrimų būklę bei kryptių pasirinkimo priežastinį ryšį su realia etnologijos situacija kiekvienoje iš aptariamų valstybių. Neatsitiktinai šios krypties tyrimai gali ne tik apimti siauresnių temų nagrinėjimą, bet ir turėti kompleksinį pobūdį, pvz., kaip per religinių švenčių kalendorių tiriama slovėnų metinių švenčių visuma (Kuret 1996).

Įdomu, kad religijos etnologijos kryptį sovietmečiu pripažino ir to meto etnografijos (etnologijos) teoretikai, kurie etnografinių sąvokų ir terminų sąvade tarp etnografijos (etnologijos) ir antropologijos kryptių išskyrė „etnografinę religijotyra“, kuri iš esmės fokusavo tyrimų kryptį, taip pat ir liaudies religijos klodus. Nors pagrindinis marksistinės etnografijos tikslas, pasak straipsnį rengusio V. Kabo, – religijų kilmės ir pirmykščių religijų formų bei klasinės visuo-

menės religinio gyvenimo tyrimas, tačiau straipsnio autorius, detalizuodamas kryptį, nurodo, kad religija gali būti tiriamą kaip liaudies kultūros dalis (Kačo 1988: 106–109). Taigi, sovietinė etnografija (etnologija), atmetus marksistinių ir materialistinių šampų duoklę, formulavo liaudies religijos tyrimų svarbą. Tokia traktuotė neatsitiktinė, nes autorius teiginius grindžia įvairių Vakarų Europos ir JAV etnologų ir religijotyryninkų mintimis. Kita vertus, vien tik deklaruoti kryptį neužtenka, nes Sovietų Sąjungoje liaudies religijos tyrimai, vyraujant agresyviai ateistinei valstybės politikai, faktiškai neegzistavo ir pradėti tik XX a. pabaigoje (Sedakova 2001: 131–136). Todėl būdami sovietinės etnografijos globoje Lietuvos etnografai (etnologai) veikė šios mokyklos metodologijos ribose. Neatsitiktinai apie religijos etnologijos ir liaudiškojo pamaldumo tyrimus, kaip minėjome, galima kalbėti tik pradėdant paskutiniuuoju XX a. dešimtmečiu, po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje. Beje, galėdami laisvai formuoti tyrimų kryptis, Lietuvos etnologai dirba neturėdami šiuolaikinėje mokslų sistemoje aiškesnio religijos etnologijos kaip savarankiškos krypties apibrėžimo.

Pirmoji to priežastis – šiuolaikinėje etnologijos klasifikacijoje religijos etnologijai nesuteikiama aiškios krypties vizija, o kultūros sričių klasifikacijoje religija ir kalendorinės šventės yra atskirose srityse (*Aruodai* 2012), nors didelė šių švenčių dalis yra liturginiame krikščionių kalendoriuje. Aiškesnė pozicija šiuo klausimu pateikiama oficialioje Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, vykdančių jungtinę etnologijos mokslų krypties doktorantūrą, tematikoje (*Etnologijos mokslinių tyrimų ir socialinės, kultūrinės plėtros darbų bendra tematika*). Teigiama, kad religijos tyrimai, „pagal Lietuvos mokslo šakų klasifikaciją neatstovaujami etnologijos kryptyje, neabejotinai yra tiek etnologijos, tiek kultūrinės antropologijos tyrimų objektas“. Doktorantūros tematikoje ypatingai svarbūs keli religijotyros aspektai: „senosios ir prigimtinės religijos (tarp jų ir baltų religija), liaudies krikščionybė, religingumas kaip pasaulėjautos dalis, religijos ir socialinių struktūrų tarpusavio sąveika, religinis tapatumas“, o konkretizuojant tematiką išskiriama ir liaudies religija (*Etnologijos...* 2012). Tuo tarpu Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedijoje, straipsnyje „Etnologija“, tarp tyrimo krypčių aptariamas tik susiaurintas tyrimų diskursas – „religingumas ir tikėjimai“ (Savoniakaitė 2011: 131). Kita vertus, straipsnio autoriaus atlikta Lietuvos etnologų darbų, susijusių su krikščioniška tematika, turinio analizė leidžia teigti, kad nors religijos etnologija Lietuvoje instituciškai neįteisinta, tačiau yra realiai egzistuojanti kryptis (Mardosa 2004: 159–174). Todėl apibendrinant skyrelyje pateiktą medžiagą galima teigti, kad religijos etnologijos pobūdis, darbų problematika ir turinys Lietuvoje atitinka šiuolaikinės europietiškos religijos etnologijos sampratą, ir bene svarbiausia jos tyrimų sritis yra liaudies religija.

Liaudies religija

Oficialioji, t. y. formalizuota, religija visuomenėje funkcionuoja kaip Bažnyčios globoje esanti hierarchiška, per institucijų sistemą, doktrinas ir liturgiją suformuota ideologinė sistema, kurioje religiniai žmonių jausmai reiškiasi kanonizuotomis elgesio normomis šventenybės sankcionuotoje erdvėje. Tačiau paraleliai, naudodamasi tais pačiais simboliais, tikėjimo ir raiškos būdais, visuomenėje funkcionuoja liaudies religija kaip religijos etnologijos turinį išreiškiantis fenomenas (Barna 2004a: 7). Terminas pavartotas pirmą kartą vokiečių mokslininko Paulio Drews 1901 m. ir įvardytas kaip *religiöse Volkskunde* (Yoder 1974: 2). Nors jau praėjo daugiau nei šimtas metų, tačiau terminas neturi visuotinai priimto vardo standarto ir skirtingų kraštų autoriai vartoja nevienodas jo formas. Antai lenkams tai – „liaudies religija“, „liaudies religingumas“, „liaudiškasis pamaldumas“, „liaudies krikščionybė“, „liaudies katalikybė“, ir šių terminų įvairumą jie kildina iš subjektyvaus santykio su objektu ir religijos padermės bei klasifikavimo nevienalytiškumo (Piwowarski 1983: 6–7). Įvairovė pastebima ir kitų Europos valstybių etnologijos moksle (Barna 2004c). Matyti, kad skirtingas objekto suvokimas ir keliamų tikslų bei uždavinių įvairovė nulemta nevienodo jo turinio sampratos ir interpretacijų, todėl, kaip ką tik minėjome, gali atsirasti liaudies religijos ir liaudiškojo pamaldumo sinonimiškumo dimensija.

Religijotyryninkas G. Beresnevičius bandė suformuluoti liaudies religijos apibrėžimą. Jo nuomone, „liaudies religija“ nesutampa su oficialiąja religija; jos dogmos niekada neužrašomos, o perduodamos iš lūpų į lūpas, ji savaip sprendžia gyvenimo problemas ir nesyk peržengia oficialios religijos ribas arba visiškai nuo jos nutolsta“ (Beresnevičius 1997: 211–212). Tačiau definicija nėra pakankamai tiksli, nes iš lietuvių autorių darbų matyti, kad praktikoje žmonės/liaudis paprastai rėmėsi rašytinėmis, tik sakytine forma perduodamomis (per pamokslus, religinio mokymo sistemą ir pan.) religinėmis dogmomis. Antai netgi šventųjų paveikslų sakiniai apibūdinimai, pirmiausia grindžiami biblijiniais siužetų plėtote, lietuvių folklore pasižymi įvairumu (Kairaitytė 2011: 25–159). Kas kita, kad nors liaudies religijoje neužtinkame savarankiškos būtinos kiekvienai religijai doktrinos (Religija 1991: 319–320), žmonės nekvestionuoja krikščioniškųjų dogmų, tačiau jas priima pagal savo suvokimo laipsnį savitai ir pritaiko konkrečiai aplinkai, tikrovei ar situacijai. Neatsitiktinai ispanų religijos etnologų yra pateikiamas gana tikslus liaudies religijos apibrėžimas – pasak jų, tai yra Bažnyčios mokymo adaptavimas vietinėms sąlygoms (Rodriguez-Becerra 2004: 291). Panašus liaudies religijos kaip nesutampančios su formalia religija ir jos doktrinomis traktavimas sutinkamas ir kitų autorių, įskaitant ir tautosakininkų, darbuose (Wats 2007: 328). Tęsiant mintį krikščioniškojoje tradicijoje galima pasiremti rusų autoriais, kurie išskiria liaudies stačiatikybės kaip specifinio antropologinės religijotyros dalyko sąvoką (Панченко 1998: 7).

Tokia objekto įvardijimo, jo turinio traktuočių įvairovė suprantama, nes liaudies religija tiesiogiai susijusi su konkrečios tautos liaudies kultūra, vadinasi, ji yra fragmentuota tautiniu pagrindu. Taigi, nors liaudies religija remiasi krikščioniškomis universalijomis, jos reali raiška konkrečioje kultūroje lemiamą etninių veiksmų ir liaudies kultūros įvairovės. Neatsitiktinai liaudies kultūros jungties su oficialiąja religija fenomenas paplitęs pasaulio religijų kontekste. Liaudies religijos apraiškos, pasak belgų religijos etnologo Hanso Geybelso, randamos ir induizme, budizme, islame bei kitose religijose (Geybels 2004: 62–63). Tačiau mus šiuo atveju labiau domintų krikščioniškos, dar daugiau, katalikų liturgijos pagrindu atsiradusios liaudiškos krikščioniškos liturgijos interpretacijos.

Todėl aptariant liaudies religijos sampratą mums svarbūs reiškinį konkretizuojantys Vatikano dokumentai. Anot jų, „Daugelyje regionų, kuriuose gyvena sociumai, įvairiais būdais veikiama krikščioniškų elementų, atsiranda savotiška „liaudiška katalikybė“, kurioje daugiau ar mažiau darniai koegzistuoja įvairūs religinio gyvenimo, tautos kultūros ir krikščioniškojo Apreiškimo elementai“ (Liaudiškojo... 2003: 17). Toks požiūris nulemia sakralumo liaudies religijoje matavimą ne vien religine, bet ir bendražmogiškąja prasme, pagarbiu požiūriu į žemę ir jos vaisius. Todėl net šiuolaikiniuose dvasiškių vertinimuose Žolinių žolynų šventinimas nagrinėjamas iš derliaus gėrybių šventinimo aktualumo pozicijų, sutampančių su jo nuėmimu (Ar žolelė... 2012: 10). Tokiu būdu galima teigti, kad etnologinis liaudies religijos diskursas pirmiausia yra ne pačios religijos studijos, bet kaip ir kokiomis formomis ji įsikomponuoja liaudies kultūroje. Neatsitiktinai, pasak vyskupo J. Borutos, teologinėje literatūroje po Vatikano II susirinkimo dažnai vartojamas terminas *inkultūracija* „kaip krikščioniškojo tikėjimo turinio išreiškimas įvairių etninių kultūrų pateikiamomis formomis“, ir „Evangelijos turinys formuoja vieno ar kito amžiaus geografinio regiono krikščionybės veidą, bet ir epochos ar geografinio regiono kultūra realios istorinės krikščionybės veidui suteikia savitus žmogiškus bruožus“ (Boruta 1997: 15)¹. Vadovaujantis šiuo požiūriu, liaudies religija pirmiausia būdinga tradicinei kultūrai, kurioje religiniai veiksmai sudarė nemažą kiekvieno kultūrinio reiškinio dalį ir religinių tiesų supratimas galėjo būti įvairus ne tik lokaliu požiūriu, bet ir atskiros šeimos, net individo, lygiu (Mardosa 2004: 161). Manytume, šį teiginį šiandien reikėtų papildyti, kad liaudies religija taip pat turi tęsinį ir šiuolaikinėje kultūroje tarp įvairių socialinių sluoksnių žmonių, kurie atstovauja skirtingiems religiniams judėjimams. Manyčiau, kad tai gali būti netgi tomis pat liaudies kultūros formomis besiremiantys religiniai ir šiuolaikiniai nepagoniški religiniai judėjimai (Trinkūnas 2009).

¹ Antropologai kultūrų sąveikai ir jos padariniams apibūdinti vartoja *kultūracijos* terminą (Čiubrinskas 2007: 198–199).

Taigi, pagrindinė liaudies religijos raiškos sritis – kasdienybė, kuri yra „tiesiog visa apimanti, etnologų ar antropologų tyrinėjama etnografinė erdvė“ (Čepaitienė 2005: 13), turinti įvairių iš individualaus religijos suvokimo išplaukiančių išorinių formų. Kadangi krikščionybė nesuteikia realios saugos perspektyvos kasdieniam žmogaus gyvenimui, kuriame slypi daugybė pavojų, – ar tai būtų liga, perkūnija ar kitos negandos, nekalbant apie nederlius, ūkines nesėkmes, neišvengiamai pasmerkiančias individus ir šeimas, o per tai ir bendruomenes ilgalaikiam fiziniam vegetavimui, – todėl net giliai tikintis katalikas atsigrežia į magiją ir burtus, įterpia juos į krikščioniškų tikėjimų bei praktikų sistemą ir suteikia konkrečią (dažnai kintančią, nes priklausančią nuo situacijos) funkciją. Pasak H. Geybelso, burtai ir religija psichologine prasme tarpusavyje susiję, nes abiejų funkcijos yra apvalančiosios (katarsinės), ir todėl liaudies religijoje telpa kai kurie maginiai dalykai (Geybels 2004: 61).

Todėl kasdienėje žmonių veikloje krikščioniška pasaulėžiūra grįstų veiks-
mų ir simbolių galima sutikti buityje, kiekviename, ypač ūkinės žmonių veiklos, žingsnyje, sakralizuojančiame žmogaus aplinką ir jo gyvenimo turinį. Nukryp-
dami nuo oficialiosios religijos doktrinos liaudies tikėjimai ir praktikos neretai išky-
la kaip priešprieša oficialiajam Bažnyčios mokymui, nors ir papildoma pasta-
rosios poveikio priemonių arsenalą. Paprastai liaudies religija apima siauresnius
socialinius sluoksnius nei oficialioji, kuri, kita vertus, taip pat skirtingais istorijos
tarpsniais funkcionuoja nevienodu mastu ir nebūtinai visoje visuomenėje. Tai-
gi, pripažindami, kad kiekvienoje religijoje yra dvi tarpusavyje susijusios jos for-
mos – neoficialioji liaudies ir oficialioji, formalizuotoji (Papamichael-Koutroubas
2004: 105), – turime pažymėti formalizuotosios prioritetą prieš neoficialiąją, nors
kiekvienam atveju krikščioniškasis mokymas yra abiejų pagrindas. Tačiau liaudies
religija oficialiosios požiūriu yra išvestinė, reali, daugiau su praktine žmonių
veikla ir kasdienybe susijusi formalizuotosios religijos išraiška, todėl daugiau
būdinga kaimo gyventojams. Nes gyvenimo būdas ir praktiniai žmonių porei-
kiai neišvengiamai aktualizuoja būtinumą atsirasti tuos poreikius atitinkantiems
veiksmams ir tikėjimams. Pagal graikų tyrinėtoją A. Papamichael-Koutroubas,
netgi smulkios kasdienio gyvenimo problemos sprendžiamos pasitelkiant ritu-
alus, ceremonijas, maldas, tikintis Dievo, Kristaus, Mergelės Marijos, šventųjų
pagalbos sprendžiant šiuos klausimus (Papamichael-Koutroubas 2004: 105). Tai-
gi, liaudies religija apimtų įvairias liaudiškas religijos dogmų, kanonų ir veiklos
formų, sakramentalijų, bažnytinių reikalavimų ir religinių tiesų interpretacijas
ir laisvą, nekanonizuotą jų pritaikymą konkrečiai individo, šeimos, bendruome-
nės gyvenimiškai situacijai. Todėl realu ir prasminga kalbėti apie liaudies religiją
(šiuo atveju krikščionišką) kaip liturgiją besiremiančio tikėjimo ir valstietiškosios
kultūros junginį. Žinoma, negalima atmesti, kad šiuolaikiniame gyvenime neeg-
zistuoja liaudies religijai būdingų reiškinių. Antai, XX a. pirmoje pusėje buvusios

būdingos įvairios bendruomeninės religinio kaimo gyvenimo formos (pvz., gegužinių litanijų giedojimas, kunigų kalėdojimas, kaimo mišios, atlaidai ir kt.) turi tęsinį šiuolaikiniuose kaimuose, miesteliuose ir net miestuose (Mardosa 1999: 141–146; Mardosa 2010a: 14–16) ir yra savita dabartinė tradicinio liaudies pamaldumo išraiška.

Liaudiškasis pamaldumas (religingumas)

Akivaizdu, kad etnologinis liaudies religijos diskursas apima ne tik pačios religijos studijas, bet ir tai, kaip ir kokiomis formomis ji įsikomponuoja į liaudies kultūrą. Kaip ir kalbant apie religijos etnologijos bei liaudies religijos sampratą, pastebima definicijų, terminų ir sąvokų, apibūdinančių ir liaudies pamaldumą (religingumą), įvairovė bei neapibrėžtumas (Barna 2004a: 7). Liaudies religijos egzistavimą pripažįstanti Krikščionių bažnyčia Vatikano išleistame *Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadove* teigia, kad gyvenimiškoje realybėje kaip krikščionybės ir liaudies kultūros simbiozės rezultatas atsiranda turinti regioninį savytumą ir socialinei ar etninei grupei būdinga pamaldumo forma, kuri įvardijama kaip liaudiškasis pamaldumas (religingumas) (Liaudiškojo... 2003: 17)². Nors dokumente šiek tiek skiriasi liaudiškojo religingumo ir liaudiškojo pamaldumo apibūdinimas prasminiais turinio ir jo artikuliacijos savitumais, tačiau kažin ar galima tai pajusti ar nustatyti gyvenimiškoje praktikoje. Todėl straipsnyje liaudiškojo pamaldumo ir liaudiškojo religingumo konceptus pateiksime kaip sinonimus ir vertinsime kaip lygiavertes konkrečią liaudies religijos praktinę išraišką turinčias sąvokas (Mardosa 2009: 49).

Nors liaudies religija remiasi krikščioniškais universalijomis, reali jų raiška konkrečioje kultūroje nulemiama etninių veiksnių, ir religinių tiesų supratimas gali turėti regioninius bei lokalius bendruomeninius pavidalus (Mardosa 2010b: 154–166). Kadangi liaudiškasis religingumas turi universalią patirtį ir kaip „tam tikra religinė dimensija visuomet yra kiekvieno žmogaus širdyje, kiekvienos tautos kultūroje, ypač kolektyvinėse jos apraiškose“, ir toliau mintis gvildinama religiškai konkretizuotame diskurse „Liaudiškasis religingumas nebūtinai remiasi vien krikščioniškuoju Apreiškimu“ (Liaudiškojo... 2003: 17). Taigi, atsiranda ypatingos žmonių jungties su šventenybe formos, kurių konkrečios apraiškos privalo atitikti žmonių laukiamus kolektyvinius ir individualius tikslus bei poreikius. Reali liaudies religijos raiška praktikoje išreiškia iš esmės

² Pvz., liaudiškuoju pamaldumu „nusakomos įvairios privataus ar bendruomeninio pobūdžio kultinės apraiškos, kurios, atsižvelgiant į krikščioniškojo tikėjimo kontekstą, reiškiasi visų pirma ne šventosios liturgijos formomis, bet ypatingais aspektais, pasiskolintais iš kokios nors tautos, etninės grupės ar jų kultūros“. Liaudiškasis religingumas turi universalią patirtį ir kaip „tam tikra religinė dimensija visuomet yra kiekvieno žmogaus širdyje, kiekvienos tautos kultūroje, ypač kolektyvinėse jos apraiškose“ (Liaudiškojo... 2003: 17).

individualų ar kolektyvinę žmogaus santykį su religinėmis apeigomis ir ceremonijomis, liturginėmis priemonėmis. Kaip teigia A. Pančenko, antropologiškai religingumas atpažįstamas tik kasdienybės kontekste per žmogaus ir sociumo veiklą – tai bažnytinės šventės, maldingos kelionės, pirmas gyvulių išginimas į laukus, nes etnologijoje liaudies stačiatikybės tyrimo dalykas yra pats religingumas (Панченко 1998: 10–11).

Tačiau apskritai liaudies religijoje išreiškiamas iš esmės individualus ar kolektyvinis žmogaus santykis su religinėmis apeigomis ir ceremonijomis, liturginėmis priemonėmis. Tokie santykiai, visuotinai išreiškiami daugiau išorinėmis formomis, yra persipynę su liaudies papročiais ir religine žmonių gyvenimo kasdienybe. Pagaliau liaudiškasis pamaldumas funkcionuoja neišvengiamai Bažnyčios sankcionuotų liturginių ir praktinių veiksų pagrindu. Akivaizdu, kad liaudiškojo pamaldumo (religingumo) sąvoka yra siauresnė už liaudies religijos turinį ir apima tik praktinę sakralių veiksų sritį, o liaudies religija įpina ir liturginius krikščionybės aspektus. Tokiai simbiozei palankus tas faktas, kad liaudies religijoje, pasak H. Geybelso, bene svarbiausias elementas yra paprotys, kuris, jos požiūriu, nelabai svarbu, kokioje religijoje atsirado. Todėl daug papročių, atėję iš kitų religijų, prigija konkrečioje religijoje. Ir krikščionybėje yra išlikę panteizmo, senosios Romos religijos, atėjusių iš mūsų protėvių patyrimo elementų (Geybels 2004: 60). Taip gyvenimiškoje realybėje kaip krikščionybės ir liaudies kultūros simbiozės rezultatas atsiranda ypatingos žmonių jungties su šventenybe formos, kurių konkrečios apraiškos privalo atitikti žmonių laukiamus kolektyvinius ir individualius tikslus bei poreikius. Neatsitiktinai religingumo ir liaudies kultūros jungtis rusų etnologinėje literatūroje apibūdinama kaip dvitikystė (двоеверие). Tiesa, kai liaudies tikėjimuose panaudojami tik religijos elementai arba juos žmonės įkomponuoja kaip ženklus į apeigas, tai vadinama „обрядоверие“ (Беловинский 2008: 195; Зеленин 1991: 411). Tai gali reikštis ne giliu Bažnyčios mokymo laikymusi, bet polinkiu į išorines religijos formas, netgi prietarams artimus tikėjimus.

Tokie formos aspektai buvo savitai interpretuojami sovietiniais laikais. Liaudies religingumo ir politikos ryšį nagrinėjusi I. Sedakova pažymi, jog valdžiai ar, tiksliau, ideologiniams sluoksniams sunaikinus viešą liaudies religiją Rusijoje jos kanonai buvo panaudoti kuriant naują ideologiją (Sedakova 2001: 132). Tai buvo akivaizdu ir Lietuvoje, kai ateistinės visuomenės modelis diegtas priverstiniu būdu ir iš Maskvos perimtos demonstracijos, jų apipavidalinimas forma priminė religines procesijas. O net kiaulių fermose kurti *raudonieji kampeliai* su Lenino ir partijos vadų portretais bei politine literatūra akivaizdžiai buvo perimti iš valstietiško slavų religinio užstalės raudonojo kampelio (Крук 2000: 296–297), būdingo ir Lietuvos katalikams (Boduen de Kurtene-Erenkroicova [Baudouin de Courtenay Ehrenkretzowa] 1992–1993: 121–122), ne tik pavadinimo forma, bet ir turinio orientacija, pateikus tik naują jo prasminių akcentų artikuliaciją.

Liaudiškojo pamaldumo santykis su liturgija yra savitas ir ypatingas, nes konkrečios jo apraiškos Bažnyčiai priimtinos. Tai leidžia netolimoje praeityje plačiai gyvavusias ir šiandieninį mūsų gyvenimą tradicijos keliu pasiekusias liaudiškas krikščionybės interpretacijas bei jų pritaikymą kasdieniame ir ypač ūkiniame gyvenime vertinti kaip krikščioniškojo žmonių gyvenimo realijas.

Vietos Bažnyčios, vadovaudamosi aiškiais pastoraciniais principais, nebijojo priimti kilusių iš pagoniško pasaulio tam tikrų išgrynintų, iškilmingų bei šventinių visos liaudies vertinamų elementų, gebančių sujaudinti sielą ir vaizduotę. Šiose įtrauktose į kulto slėpinio tarnystę formose neįžvelgta priešingumo Evangelijai nei autentiškam krikščioniškajam kultui. Pasirodė, kad daugybė kultinių išraiškų, įsišaknijusių giliausiuose žmogaus religiniuose jausmuose, anksčiau priskirtų netikriems dievams ir netikriems gelbėtojams, rado tikrą ir teisingą vietą garbinant Kristų, tikrąjį Dievą ir tikrąjį Gelbėtoją (Liaudiškojo... 2003: 20).

Taigi, krikščioniškoje visuomenėje egzistuojančius simbolius, apeigas ir papročius bei jų elementus, nepriklausomai nuo jų kilmės, reikia vertinti kaip konkretaus istorinio laikotarpio krikščioniškosios pasaulėžiūros liaudiškąjį variantą. Nes, pasak A. Motuzo, „papročiai turi ne tik bendratautinių liturginių ypatumų, bet ir savitumų, kurie atsirado apeiginius papročius veikiant atskiros tautos etninei kultūrai. Todėl liaudies pamaldumo praktikos laikytinos savitu liturginės ir apeiginės etninės kultūros (...) reiškiniu“ (Motuzas 2005: 10). Šiame analizės kontekste svarbu pabrėžti, kad apeigose ar papročiuose religiniai simboliai įgauti pavidalus ir prasmes, kuriuos jiems suteikia konkrečios tautos kultūra.

Žmonių santykiyje su religija egzistuoja esminės žmogaus fiziologines funkcijas ir žmogaus gyvybingumą apskritai užtikrinantis materialus praktiškumas, kuris derinasi su religijos diegiamu tikėjimu į Dievą ir jo teikiamomis arba laukiamomis malonėmis. Šioje dichotomijoje glūdintis materialaus ir dvasinio prado santykis, dėsningumas ir tarpusavio prieštaravimai kilę dėl skirtingų žmonių ir Bažnyčios siekių bei tikslų, kurie iš esmės yra bendri, paremti tikėjimu į Dievą. Tik Bažnyčia dvasinius siekius realizuoja per dogmas, apeigas, pamokymus ir t. t., neorientuodama į apčiuopiamus materialius ar apskritai realius rezultatus. Tuo tarpu žmogus kasdienybėje Dievo paliudijimo laukia per konkretybes: norą susilaukti geresnio derliaus, apsisaugoti nuo stichinių nelaimių, ligų ir pan. Todėl Bažnyčia įvairias liaudies religijos apraiškas vertina atsargiai. „Atidesnis kritiškas žvilgsnis apvalo religinį gyvenimą nuo magiško pasaulio supratimo ir dar užsilikusių prietarų ir reikalauja, kad jis būtų gilesnio asmeninio pobūdžio“ (Petkevičius, Kavaliauskas 1968: 124). Požiūris, kuris išreiškia, mūsų nuomone, oficialiąją Bažnyčios politiką liaudiškojo pamaldumo atžvilgiu, ir yra svarbus vertinant šiuolaikinės Lietuvos Bažnyčios poziciją ir santykius su šiuo pamaldumu.

Taigi, Bažnyčios ir atskirų jos atstovų požiūris į įvairias liaudiškojo pamaldumo formas ir būdus, funkcijas istorinėje ir etninėje perspektyvoje niekuomet nebuvo vienareikšmis. Ypač atmenant tą faktą, kad liaudiškasis religingumas, be individualaus ir kolektyvinio maldingumo šeimoje ir bendruomenėje, religinių papročių puoselėjimo, piligrimystės formų įvairovės ar net tokioms praktikoms artimos bažnytinių organizacijų veiklos, turi ir kitą, Bažnyčiai nepriimtina pusę. Tradicinėje kultūroje liaudiškasis pamaldumas neretai buvo atmieštas nemenka doze magijos, prietarų, sudarančių daugelio tikėjimų ir praktikų turinį. J. Balys yra atkreipęs dėmesį į tai, kad dalis užkalbėjimų remiasi krikščioniškomis sąvokomis ir, pasak autoriaus, dažnai stambeldiškos sąvokos yra sumišusios su krikščioniškomis (Balys 1951: 10–11). Dievo, šventųjų vardai ir pan. sutinkami daugumoje užkalbėjimų (Vaitkevičienė 2008: 9–65). Tiesa, negatyvus ir net kategoriškas Bažnyčios požiūris į panašius reiškinius buvo būdingas praeities vertinimams³, šiais laikais sutinkami ir liberalesnio pobūdžio prietarų traktavimai, tačiau apskritai prietarai ir magija, kaip matome iš Vatikano dokumentų, su krikščionybe nesuderinami, nes į liaudiškąjį pamaldumą „niekuomet negalima įtraukti apeigų, susijusių su magija, prietarais, spiritizmu, kerštu ar seksualumu“ (Liaudiškojo... 2003: 18). Tačiau nustatyti racionalumo ir iracionalumo santykį, o dar daugiau, kuris iš tikėjimų ar veiksmų priskirtinas vienai ar kitai paminėtai dimensijai, yra sudėtinga, nes viską lemia kontekstas (plačiau: Mardosa 2009: 53–54).

Liaudies religijai ir liaudiškajam religingumui svarbūs įvairūs šventinti simboliai ir daiktai, su kuriais XX a. perspektyvoje nuolat susiduriame tyrinėdami liaudies kultūrą. Katalikai tai vadina sakramentalijomis, t. y. daiktais arba veiksmais, kuriuos imituodama sakramentus Bažnyčia naudoja tam tikram, ypač dvasiniam, efektui pasiekti (Sacramental 2003: 479). Joms yra priskiriami įvairūs palaiminimai, pašventinimai ir pačios apeigos (pvz., laidojimo), taip pat individualioje žmonių praktikoje vartojami įvairūs Bažnyčios šventinti daiktai (Matulionis, Navikas 1992: 74). Sakramentalijos įvairiomis formomis plačiai įsikomponavusios į liaudies kultūrą ir tais jos elementais, kurie sąveikoje su papročiais, tikėjimais, maginėmis praktikomis užima svarbią liaudiškojo pamaldumo turinio dalį, sudaro ypatingą ir savitą liaudies kasdienio gyvenimo pusę. Neatsitiktinai žmonės sakraliais simboliais siekia pagalbos momentiniuose ar ilgalaikiuose apsauginiuose, produkuojančiuose ar kitą prasmę ir tikslus turinčiuose reikaluose (Mardosa 2009: 129–293). Praradę šią dimensiją jie tampa tik kultūriniais simboliais be liturginio jų esmės supratimo. Kaip rodo šeimos švenčių tyrimo medžiaga, nutolę nuo religijos jauno amžiaus gyventojai, pvz., abejoja šiuolaikiniu Žolinės šventės ir jos metu šventinamų žolynų prasmingumu. Tuo galima iš dalies

³ Šiuo klausimu kategoriškas buvęs J. Pabrėža. Jis artimus prietarams tikėjimus vadino pagonybės liekanomis, burtus ir prietarus kaip Dievo garbę pažeidžiančius atributus (Gidžiūnas 1994: 192–195).

paaikinti tą faktą, jog XX a. pabaigos politiniai įvykiai, panaikinę ideologines pertvaras, tik laikinai suaktyvino religinį gyvenimą. Taip pat pakitusi ūkinė situacija, gyvenimiški žmonių idealai, nekalbant apie visuomenės sekuliarizaciją, lėmė, kad tik iš dalies buvo aktualizuota ankstesnė vieša liaudiškojo pamaldumo raiška, bet ne šventintų simbolių reikšmė tikinčiųjų gyvenime.

Apibendrinant galima teigti, kad žvelgdami į liaudiškąjį pamaldumą matome žmonių sąmonėje atsirandančias kolizijas tarp visuotinės Bažnyčios reikalavimų ir jos mokymui prieštaraujančių liaudiškų tradicijų, apeigų, papročių. Ir nors Bažnyčia nesiima teisėjo vaidmens, jai visuomet iškyla klausimas, kas iš vietinių papročių yra priimtina krikščionybei ir kas turi būti atmesta. Pirmaisiais po krikščionybės įvedimo šimtmečiais buvo neišvengiamas pagonybės ir krikščionybės konfliktas. Vėliau, ikikrikščioniškiems tikėjimams ištirpus liaudiškuose papročiuose, šalia amžinai gyvuojančių maginių praktikų ikikrikščioniški tikėjimai išliko burtų, prietarų pavidalu, todėl Bažnyčia jau kuris laikas bando nustatyti su jais santykius (Petkevičius, Kavaliauskas 1968: 124). Tai ne vien Katalikų bažnyčiai išskylančios problemos. Krikščioniškos simbolikos naudojimas maginiais tikslais, kaip ir tikėjimas gydamosiomis šventinto vandens ir kitų daiktų galiomis, stebuklingais ikonų apsiereiškimais, būdingas ir šiuolaikinei liaudiškai stačiatikybei (Редько 2007: 111). Taigi, liaudies pamaldumą tiriantiems etnologams, kaip ir Bažnyčiai, kiekvienu konkrečiu atveju tenka atsakyti į klausimą, kaip traktuoti krikščioniškų elementų turintį kultūrinį paveldą. Juk šiuo atveju ne Bažnyčia naudoja liaudies kultūrą religiniams tikslams, bet liaudiškajame pamaldume atsiskleidžia krikščioniškų vertybių integravimas į liaudiško pobūdžio papročius, apeigas, ceremonijas. Įvairios liaudiškos religingumo formos ir praktikos yra daugelį šimtmečių krikščioniškomis vertybėmis grįstos visuomenės gyvenimo tradicija.

Išvados

Apibendrinant pasakytina, kad religijos etnologija, nagrinėdama religiją kasdienybėje kaip ypatingą sociokultūrinį reiškinį, tyrimus fokusuoja į liaudies religiją kaip oficialių Bažnyčios dogmų, teiginių, liturgijos interpretavimų rinkinį. O liaudiškasis pamaldumas apima realius tos religijos funkcionavimo klausimus ir jų sprendimo konkretaus žmogaus gyvenime būdus. Tai gali būti kalendorinės šventės, religinės praktikos šeimoje ir bendruomenėje, įvairios piligrimystės formos, artima tokioms praktikoms bažnytinių organizacijų veikla ir pan. Taigi, liaudies pamaldumas gali reikštis ir per nutolusius nuo Bažnyčios mokymo veiksmus, papročius ir ritualus, tačiau kiekvienu atveju reikia atminti, kad religija yra pagrindas ir žmonių konkrečios veiklos matas. Nuo religijos atskirti vadinamieji liaudiški papročiai ne tik praranda sakralumo dimensiją, bet ir tampa iš

dalies tradicija ir netgi forma be turinio. Kita vertus, galimas dalykas, kad tokie gyvenimo padiktuoti ryšio su religija neturinčių žmonių santykių su šventenybe faktai, kurie šiuolaikinėje visuomenėje ima viršų, natūraliai siaurina liaudiškojo pamaldumo raiškos būdus ir formas bei religijos etnologijos tyrimų apimtį.

Tiesa, vienareikšmio ir galutinio atsakymo į straipsnyje keliamus klausimus negali būti, nes religijos etnologijos, liaudies religijos ir liaudiškojo pamaldumo tyrimas yra sudėtingas teoriniu ir praktiniu požiūriu. Todėl autoriaus keliamas problemas, mintis ir samprotavimus papildys bei praplės mokslo žurnale skelbiami religijos etnologijai atstovaujantys Lietuvos ir užsienio šalių etnologų atlikti konkrečių ir paradigmminio pobūdžio liaudies religijos bei liaudiškojo pamaldumo tyrimų rezultatai.

Literatūra

Aničas Jonas. 1987. *Senoji lietuvių kultūra ir katalikybė*. Medžiaga lektoriui. Vilnius: Žinija.

Aruodai. <<http://www.aruodai.lt/>> [žiūrėta 2012 10 20].

Ar žolelė turi sielą? Pokalbis prie apskritojo stalo. 2012., *Lietuvos žinios* 08 14: 10.

Balys Jonas. 1951. *Liaudies magija ir medicina*. Lietuvių tautosakos lobynas II. Bloomington, Ind.

Balys Jonas. 1978. *Lietuvių kalendorinės šventės: tautosakinė medžiaga ir aiškini- mai*. Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla.

Barna Gábor. 2004a. Ethnology of Religion in Europe. Foreword, Barna G. (ed.). *Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline*: 7–8. Budapest: Akadémiai Kiadó Budapest.

Barna Gábor. 2004b. The Ethnological Research of Religion in Hungary, Barna G. (ed.). *Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline*: 127–158. Budapest: Akadémiai Kiadó Budapest.

Barna Gábor (ed.). 2004c. *Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline*. Budapest: Akadémiai Kiadó Budapest.

Beresnevičius Gintaras. 1997. *Religijotyros įvadas*. Vilnius: Aidai.

Boduen de Kurtene-Erenkroicova C. [Baudouin de Courtenay Ehrenkreutzowa Cezaria]. 1992–1993. Kelios pastabos apie Vilniaus vaivadijos etnografiją, *Etnografija* 2–3: 112–141.

Boruta Jonas. 1997. Evangelijos inkultūracija etninėse kultūrose, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* XI: 15–23.

Būtėnas P. (sud.). 1925. *Lietuvos tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa*. Šiauliai: Viltis.

Čepaitienė Auksuolė. 2005. Įvadas į kasdienybės studijas: kasdienybė kaip kultūrą tvarkanti erdvė, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 5(14): 11–26.

Čiubrinskas Vytis. 2001. Sovietmečio iššūkiai Lietuvos etnologijai: disciplina, ideologija ir patriotizmas, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1(10): 99–117.

Čiubrinskas Vytis. 2007. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Mokojoji knyga. Kaunas: VDU leidykla.

Čiubrinskas Vytis. 2011. Etnologija ir sociokultūrinė antropologija Lietuvoje: nuo tautos kultūrą gelbstinčios etnografijos iki kosmopolitinės antropologijos, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 11(20): 49–68.

Dundulienė Pranė. 1979. *Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai*. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos leidybinė redakcinė taryba.

Etnologijos mokslinių tyrimų ir socialinės, kultūrinės plėtros darbų bendra tematika. [PDF] Imta.lt/get.php?item=f&id=1045 [žiūrėta 2012 10 15].

Fikfak Jurij, Barna Gábor (eds.). 2007. *Senses and Religion*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje.

Gečas Kazys K. 1946. *Katalikiškoji Lietuva*. Chicago: „Draugo“ spaustuvė.

Geybels Hans. 2004. The Present Situation of Popular Religious Research in Flanders (Belgium), Barna G. (ed.). *Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline*: 57–101. Budapest: Akadémiai Kiadó Budapest.

Gidžiūnas Vincas. 1994. *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)*. Roma, Vilnius: Lietuvių Katalikų MA.

Gutautas Stasys. 1991. *Lietuvių liaudies kalendorius*. Vilnius: Vyturys.

Yoder Don. 1974. Toward a Definition of Folk Religion, *Western Folklore* 33(1): 2–15. <<http://www.jstor.org/stable/1498248>> [žiūrėta 2012 10 08].

Kairaitytė Aušra. 2011. *Švč. Dievo Motinos ir krikščionių šventųjų paveikslai tradiciniame lietuvių folklore*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Kriauza Albinas. 1996. Iš kupiškėnų buities, *Gimtasai kraštas* 32: 9–14.

Kudirka Juozas. 1991a. Papročiai – žmogaus dvasinės kultūros dalis, Kudirka J. (sud.). *Lietuvių liaudies papročiai*: 5–21. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.

Kudirka Juozas. 1991b. *Vėlinės*. Vilnius: Mokslas.

Kudirka Juozas. 1992. *Velykų šventės*. Vilnius: Mokslas.

Kudirka Juozas. 1993. *Lietuviškosios Kūčios ir Kalėdos*. Vilnius: Vaga.

Kuret Niko. 1996. *Das festliche Jahr der Slovenen. Brauchtum im Jahreslauf*. Klagenfurt/Celovec, Ljubljana/Laibach, Wien/Dunaj: Hermagoras/Mohorjeva.

Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas. Principai ir gairės. 2003., *Bažnyčios žinios* 11: 16–21.

Marcinkevičienė Nijolė. 2000. Apie Advento ir Kalėdų laiką bei papročius, Valiulytė S. (sud.). *Atvažiuoja Kalėdos: Advento–Kalėdų papročiai ir tautosaka*: 9–26. Vilnius: Lietuvių liaudies kultūros centras.

Marcinkevičienė Nijolė ir kt. (pareng.). 2006. *Velykų rytą lelija pražydo. Verbų sekmadienio, Velykų, Jurginių papročiai ir tautosaka*: 4–337. Vilnius: Lietuvių liaudies kultūros centras.

Mardosa Jonas. 1999. Kaimo religinio gyvenimo formos ir funkcijos XX a. pirmojoje pusėje, Merkienė R., Savoniakaitė V. (sud.). *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška*: 138–148. Vilnius: Mokslo aidai.

Mardosa Jonas. 2001. Ikirikščioniškosios kultūros interpretacijos Lietuvos etnologijoje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 1(10): 119–144.

Mardosa Jonas. 2002. Etnografijos metodinių priemonių istorinė apžvalga ir metodiniai patarimai, Mardosa J. (aut. ir sud.). *Apie metodiką ir metodines priemones*. Medžiaga etnografinėi praktikai: 6–49. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Mardosa Jonas. 2003. SIEF liaudies religijos komisijos IV simpoziumas Edinburge, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 3(12): 188–190.

Mardosa Jonas. 2004. Religious Ethnology and Trends in Studies of Folk Religion in Lithuania, Barna G. (ed.). *Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline*: 159–174. Budapest: Akadémiai Kiadó Budapest.

Mardosa Jonas. 2007. The Modern Church Festival of the Assumption (Žolinė) in Lithuania: Understanding and Motives for Observation, *Traditiones* 36(1): 155–168.

Mardosa Jonas. 2009. *Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos: Liaudiškojo pamaldumo raiška XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Mardosa Jonas. 2010a. *XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios Lietuvos kaimo kultūra*. Mokslo darbų apžvalga. Humanitariniai mokslai, etnologija (07H0). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Mardosa Jonas. 2010b. The Verba and Ethno-Confessional Identity in Eastern Lithuania and Western Belarus, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis XX. Studia Anthropologica* IV: 154–166.

Matulionis J. K., Navikas J. (red.). 1992. *Liturginis maldynas*. Kaunas: Austėja.

Motuzas Alfonsas. 2005. *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Papamichael-Koutroubas Anna. 2004. Folk Religion in Modern Greece, Barna G. (ed.). *Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline*: 102–126. Budapest: Akadémiai Kiadó Budapest.

Paukštytė Rasa. 1999. Krikštatiėvių vaidmuo krikštynų papročiuose (XIX a. pabaiga – XX a. I pusė), Merkienė R., Savoniakaitė V. (sud.). *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška*: 173–178. Vilnius: Mokslo aidai.

Petkevičius M., Kavaliauskas Č. (red.). 1968. *II Vatikano susirinkimo nutarimai*. Vilnius, Kaunas: Lietuvos TSR vyskupijų ordinarų kolegija.

- Piwowarski Władysław. 1983. Wprowadzenie, Piwowarski W. (red.). *Religijność ludowa: ciągłość i zmiana*: 5–19. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.
- Religija. 1991., Petraitis R. (sud.). *Religijotyros žodynas*: 319–321. Vilnius: Mintis.
- Rodriguez-Becerra Salvador (ed.). 2004. Anthropological Studies of Religion in Spain, Barna G. (ed.). *Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline*: 288–350. Budapest: Akadémiai Kiadó Budapest.
- Sacramental. 2003., *New Catholic Encyclopedia* 12: 479. Detroit: Gale/Thomson, Washington: Catholic University of America.
- Savoniakaitė Vida. 2011. Etnologija, Savoniakaitė V. (sud.). *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*: 126–133. Vilnius: LII leidykla.
- Sedakova Irina. 2001. Politics and Folk Religion in the Period of Transition, Barna G. (ed.). *Politics and Folk Religion*: 131–136. Szeged: Akadémiai Kiadó Budapest.
- SIEF. *Working Groups*. <http://siefhome.org/index.php?option=com_convent&view=article&id=127&Itemid=62> [žiūrėta 2012 10 09].
- Svidinskaitė Danguolė. 1999. Šventintas vanduo ir jo vartojimas: Bažnyčios ir liaudies požiūris (Trakų dekanatas. XX a. I pusė), *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* XV: 537–566.
- Svidinskaitė Danguolė. 2000. Šventinta ugnis ir jos vartojimas: liaudiškasis požiūris (Trakų dekanatas. XX a.), *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* XVI: 347–364.
- Svidinskaitė Danguolė. 2001. „Jau verbela... tai nuo senovės, nuo senų senovės“: išmokti veiksmai (Trakų dekanatas. XX a.), *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* XVIII: 191–223.
- Šepetys L. 1983. Tarybinė kultūra – kultūra liaudžiai, liaudies kultūra. LKP CK sekretoriaus L. Šepečio kalba III kultūros darbuotojų suvažiavime, *Tiesa* 01 28: 2.
- Trinkūnas Jonas. 2009. *Lietuvių senosios religijos kelias*. Vilnius: Asveja, Kaunas: Aušra.
- Urbonienė Skaidrė. 2009. *Religinė liaudies skulptūra Lietuvos kaimo kultūroje (XIX a. II pusė – XX a. I pusė)*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus dailės akademija.
- Vaitkevičienė Daiva (sud.). 2008. *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*. Vilnius: LLII.
- Vyšniauskaitė Angelė. 1993. *Mūsų metai ir šventės*. Kaunas: Šviesa.
- Wats Linda S. 2007. Folk Religion, Wats L. S. (ed.). *Encyclopedia of American Folklore*: 328–329. New York: Facts On File.
- Беловинский Леонид Васильевич. 2008. *Культура русской повседневности*. Москва: Высшая школа.
- Зеленин Дмитрий Константинович. 1991. *Восточнославянская этнография*. Москва: Наука.

Кабо В. Р. 1988. Этнографическое религиоведение, Крюков М. В., Зельнов И. (ред.). *Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы*: 106–109. Москва: Наука.

Крук Янка. 2000. *Сімволіка беларускай народнай культуры*. Мінск: Ураджай.

Панченко Александр Александрович. 1998. *Исследования в области народного православия. Древнейшие святыни Северо-Западной России*. Санкт-Петербург: Алетейя.

Редько М. В. 2007. Представления о православии в сознании россиян в конце XX века; феномен „народного православия“, Жигунова М. А., Золотова Т. Н. (ред.). *Русский вопрос: история и современность*. Материалы VI Международной научно-практической конференции (Омск, 1–2 ноября 2007г.): 109–111. Омск: Издательский дом «Наука».

Introduction to the Ethnology of Religion, Folk Religion and Folk Piety: Paradigms and Research Content

Jonas Mardosa

Summary

This article analyses the definition of the ethnological aspect of religion and issues related to the expression of factual research. Problems of folk religion and folk piety examined in the ethnology of religion lack clear definition in Lithuanian ethnology resulting in a variety of interpretations of concept characterization. The article aims at establishing a definition of the ethnological characterization of religion as well as factual forms and content of research expression in order to review issues related to folk religion as an object and folk piety as a paradigm of research in the ethnology of religion. The author strives to examine how and in what forms and content scientific research of folk piety in Lithuania was conducted. The article also dwells on conceptions of the ethnology of religion, folk religion and folk piety in Lithuania and their correlation with the broader ethnological context.

In the 20th century the relation between ethnology and religion in Lithuania was rather ambiguous. In Soviet times, specific and actual state of religion was outside the purview of scholarly research as the country was engulfed by an atheistic approach to religion. Given such an ideological environment, attempts were made to describe Lithuanian folk culture as a phenomenon contradicting

the canons of Catholicism: only in rare exceptions the alleged syncretism of Catholic cult and folk traditions was allowed. However, the interrelation between religion and traditional culture, as well as the state of the abovementioned questions, is an important issue to both science and the church. Folk interpretations of religious truths and how the church relates to them pose problems not only to believers but also to theologians. The article is based on the position towards folk religion and issues related to religiousness and piety of the people set forth in Vatican documents.

Ethnology of religion, as a scientific subject, has a long history characterized by a wide approach to the concept. Its definitions vary in time and perspective, depending on scholars and schools that they represent. On the other hand, the diversity of approaches, paradigms and opinions observable in ethnology has a common denominator – studies of culture (especially traditional) and everyday life within a region or a separate country are typical of European ethnology, and religion related issues are well incorporated into the context of such studies. Inquiry into the interrelation between religion and folk culture in Lithuania was initiated after World War I. However, there were no comprehensive studies on the subject and even field investigation was in its infancy. First, the general situation of science in the country was responsible for the lack of necessity of such research. Second, it was irrelevant due to small numbers of unbelievers in rural areas. Soviet ethnographers who pursued field investigations were close to the topic of religion in everyday life; however, their activities in the field were restricted by the atheistic approach to religion and negation of its influence on society. References to the ethnology of religion and to research related to folk religion appear only in the last decade of the 20th century, following the restoration of Lithuania's independence. However, it should be noted that ethnology of religion failed to rise to the status of a separate branch of science in the system of the science of ethnology in Lithuania and the trend of the paradigm lacks a clear definition, resulting in the present status of the trend. Nonetheless, the author's work related to the research of folk piety and folk religion suggests that ethnology of religion exists as a scholarly trend, though not fully institutionalized in Lithuania.

Official, formalised religion functions in the society as a hierarchical ideological structure under the patronage of the Church formed through a system of institutions, doctrines and liturgy, where religious feelings of people are expressed in canonized forms of behaviour in a sanctified space. However, folk religion, which makes use of the same symbols and modes of faith and expression functions simultaneously as a phenomenon expressing the content of the ethnology of religion. Normally, folk religion embraces fewer groups in society than the official one, though, on the other hand, the scope of the latter and its appeal

to the society has also been uneven throughout history. Hence, assuming that all religions are characterized by two interrelated forms – unofficial folk religion and official, formalised religion – the article marks the priority of the latter over the unofficial one, though both are based on Christian doctrine. However, folk religion as compared to the official one, is a derivative and concrete expression of the latter related to the practical daily activities of rural populations. The way of life and practical needs of people inevitably result in a demand for religious actions and beliefs that meet those needs. Ethnology, which analyses religion in everyday life as an exceptional socio-cultural phenomenon, focuses its investigation on folk religion as a set of interpretations of official church dogmas, propositions and liturgy in everyday life.

Ethnological discourse of folk religion suggests that it is based on Christian universals. Despite the abovementioned fact, in every culture, universals are influenced by ethnic factors resulting in regional and local peculiarities manifested in the understanding of religious truths. However, generally speaking, folk religiousness implies, more or less, individual or collective relation of an individual to religious rites and ceremonies through liturgical means. Material pragmatism, ensuring human physiological functions and viability, in general finds its way to people's relation with religion and is harmonised with faith in God and expectation of his mercy. Folk piety covers issues related to the actual questions of religious function and means of their resolution in the life of a concrete individual. This can include calendar festivals, religious practices within a family and community, various forms of pilgrimage, activities of church organizations akin to the said practices. Folk piety can also be expressed through actions, customs and rites that are rather distant from church teachings; however, in each case, religion is the basis and key measure of people's activities. The so-called folk customs that have been separated from religion lose their dimension of sacredness and partially become tradition or even form without content. On the other hand, it is quite possible that these are life-dictated facts of the non-believers' relation with sacredness, which prevail in modern society, and naturally abridge modes and forms of folk piety expression as well as the research scope of the ethnology of religion.